

posest Trappov, leta 1562 Holleneggov in leta 1578 Gaisruckov, a po letu 1687 propade. Njegova lokacija je arhivsko in topografsko dokazana na mestu sedanje Lesnine poslovne stavbe, ki s svojimi močnimi kamnitimi stenami, zlasti pa mogočnimi temelji govori za stolpasto utrdbo na jugovzhodnem mestnem oglu. Več o njej bi seveda povedale podrobnejše raziskave, ki bi se jih splačalo opraviti in stavbo tudi pri obnovi temu primerno dokumentarno obravnavati, seveda ob respektiranju njene kvalitetne poznoklasiistično-zgodnjehistorične fasade.

OPOMBE

1. Josip Mravljak: Zapuščina, dva fascikla, Pokrajinski arhiv Maribor. — 2. Slovenj Gradec ob 700-letnici. Zbornik. Slovenj Gradec 1951. — 3. Jože Koropec: Srednjeveško gospostvo Slovenj Gradec, Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN) n.v. 14/1973, str. 16—32. — 4. Hans Pirchegger: Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte. München 1962, str. 168—173. — 5. Ivan Stopar: Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1982, str. 433—434, 453—457 in 529. — 6. Jože Mlinarič: Slovenjegraški meščanski špital. ČZN n.v. 22/1986, str. 315—326.

MESTNI GRB NA PROČELJU NEKDANJE ZOISOVE PALAČE

UROŠ LUBEJ

Pozornemu obiskovalcu Stare Ljubljane, ki na sprehodu po Bregu vedoželjno usmerja svoj korak in pogled, se oko zaustavi tudi na nenavadno golem pročelju bivše Zoisove palače.

Iz središčne osi odmaknjen vhodni portal in živahna aritmija vertikalnih okenskih osi blažita skoraj klasicistično resnoba pročelja obenem pa tudi odkrivata, da je palača nastala s postopnim združevanjem meščanskih hiš.

Precej groba obnova fasad leta 1938 je z nekaj centimetrom debelim plaščem ometa odpravila igro svetlobe in sence na pročelju, saj so okenski okviri tako rekoč potonili v ometu, obenem pa je vidno oslabljen vloga trdnega z rezanim kamnom grajenega prtiličja.¹

Desno od monumentalnega vhodnega portala je v pročelju vzdignjen mestni grb, ki zastavlja vprašanja, na katera bomo skušali odgovoriti v tem sestavku. Večji del kamnite osnove na kateri je grb upodobljen, se izgublja v ometu in ustvarja vtis grbovne plošče, njena trapezoidna oblika in velikost pa govori v prid misli, da gre za bivši portalni sklepnik. Srednji del čelne površine sklepnika je namenjen upodobitvi mestnega grba, ki ga zgoraj in spodaj omejujeta napisa LA-BACH in MDLXXXIX. Grb sestavlja s stiliziranim vitičjem obrobljen ščit in mestno obzidje v obliki sklenjene stolpu podobne ahitekture. Stolp stoji na treh gričih in v njem se namesto oken pojavljajo strelne line, kar predstavlja po ugotovitvah Milka Kosa prelomno novost, ki se je v naslednjih stoletjih stalno ohranila v mestnem grbu in pečatu.²

Pri našem potovanju v leto 1589 se bomo omejili le, na del Zoisove palače ob Bregu, pri tem pa nam bosta v pomoč izsek iz oljne slike A. Herrleina Požar v Krakovem iz leta 1798³ in veduta nekdanjega mestnega

Mestni grb, Ljubljana, Breg 22

pristanišča, ki je nastala okoli leta 1750.⁴ Na starejši sliki so stavbe oštevilčene in poimenovane po tedanjih lastnikih. Gostilna pri Zlati ladji (1) je stala na mestu, kjer se Karlovški most stika z levim bregom Ljublanice, ob njej pa je bila cerkev sv. Lovrenca (2). Cerkev zakriva pogled na bistriški dvorec (3), ki skupaj z Erbergovo (4) in Zoisovo hišo na vogalu (5) sestavlja jedro sedanjega čelnega trakta palače Breg 22. Četrto in peto hišo odlikujeta baročni pilastri členjeni pročelji, samostojnost obeh hiš pa naglašata

Veduta ljubljanskega pristanišča,
detajl (o. 1750)

portalna vhoda in različna višina oken v treh etažah.

Michael Angelo Zois je 13. septembra 1765 pridobil na dražbi hišo pokojne sosedice, baronice Jožefe Leopoldine Erberg roj. Apfaltrer⁵ in v naslednjih letih ob združitvi obeh stavb poenotil okenske odprtine in premestil stare portale. Spremembe, ki so nastale ob razširitvi palače, vidimo na upodobitvi iz leta 1798, ob primerjavi obeh predlog z današnjo podobo pročelja pa ugotovimo, da je sklepnik z grbom vzdidan na mestu vzhodnega portala v Erbergovo hišo.

Ključ za rešitev uganke se torej skriva v zgodovini Erbergove hiše. V knjigi ljubljanskih hiš in njih stanovalcev⁶ nastopa pri lastnikih te hiše vrzel, zato jo dopolnimo z naslednjimi podatki.

Baronica Jožefa Leopoldina Erberg roj. Apfaltrer je hišo kupila 28/3 1731 od barona Franca Karla Ap-

faltrerja. Le-ta jo je podedoval leta 1723 po očetu Volku Hervartu, ki je hišo kupil 12/3 1710 od grofa Ferdinanda Ernsta Sauraua. Do 24/4 1698 je bila v lasti dež. stanov, ki so jo kupili od Marije Judite in Janeza Krištofa pl. Flachenfelda 14/4 1690.⁷

Najpomembnejše sporočilo navedenih kupnih pogodb je zapis, da je bila ta hiša nekdanje mestno skladišče (Zeughaus).⁸ In kaj vemo o tem skladišču? Leta 1590 se v mestnih spisih omenja precej nedoločno kot »gornji Zeughaus«, nato »Zeughaus na Novem trgu«, v katerega so prepeljali dele podrtega mlina, ki je stal ob vodi za stolnico (1603) in »Zeughaus na Bregu« (1628).⁹ Glavno skladišče za les, katerega so sekali v mestnem logu, je stalo pri kolezijskem mlinu, kjer je bila tudi žaga. Od tam so čolnarji vozili hlode do pristanišča na Bregu in skladišča, kjer so tesarji

A. Herrlein, Požar v Krakovem,
detajl (1798)

pripravljali deske in letve za mestne potrebe. Po letu 1661 so imeli delavnice neposredno ob vodi, okoli leta 1716 pa so se selili na Žabjek.¹⁰

Označevanje pomembnih mestnih stavb z grbi je bilo nekdanj splošno veljavno pravilo, na katerega niso pozabili tudi pri mestnem skladišču na Bregu, da pa ne bi ostali le pri domnevi, povzemimo še vsebino zanimive prošnje stavbenika Abondija de Donina iz leta 1615.¹¹ Abondio v prošnji ne skriva slabe volje nad mestnim pobiralcem hišnih davkov, ker ga je pred dnevi terjal za plačilo zaostanka pri njegovi hiši, ki stoji na zemljišču Nemškega viteškega reda. Stavbenik, ki je že petdeseto leto plačeval davek komendi, se je pred nekaj leti pritožil na Magistratu nad plačevanjem »dveh tako visokih davkov za njegovo slabo in majhno hišico«, zato ponovno prosi za opustitev terjatve. V nadaljevanju pa je mestne očete spomnil, da je bil njim in celotnemu mestu v petdesetih letih odkar biva v Ljubljani s svojim delom vedno na voljo, pri tem pa sploh ni terjal plačila za nekaj del, ki jih je opravil v preteklih letih. Tako med drugim ni dobil prebite pare od nekdanjega mestnega blagajnika Jerneja Foresta za portal in mestni grb, ki ju je leta 1589 sklesal za mestno skladišče.¹²

Celoten račun, v katerem je Abondio di Donino navedel neplačana dela za leti 1589 in 1594, je znašal 63 goldinarjev in 44 kr., zato je župan Bernardini ukazal mestnemu blagajniku Eppichu, da stavbeniku čimprej povrne ta dolg. Če pomislimo, da je ta vsota enakovredna temeljnemu hišnemu davku za 16 let, nam ni potrebno ugibati, kdo je v tej zadevi potegnil krajši konec.

Z dviganjem tančice, ki je prikrivala izvor sklepni-ka z mestnim grbom, smo se približali koncu našega sprehoda. Ob drugi priliki bo tu lahko tudi začetek ogleda pomembnega deleža celotne družine stavbenikov Doninov pri oblikovanju podobe našega mesta ob koncu 16. in v prvi polovici 17. stoletja. Zato končajmo le z željo, da bi mestni grb na Bregu 22 dočkal svoj 400-ti rojstni dan tudi brez tančice nesnage,

ki še vedno zakriva njegovo obličje.

OPOMBE

1. Marijan Mušič, Za pravilno obravnavo ometa na arhitekturnih spomenikih, Varstvo spomenikov V/1953—54, str. 102. Primerjava razglednic iz obdobja med leti 1920—40 odkrije, da so baročna strešna okna nadomestili s sedanjo mansardo šele v tridesetih letih. — 2. Milko Kos, Pečat in grb mesta Ljubljane, Zbornik za umetnostno zgodovino XIX/1943, str. 47. — 3. Narodni muzej, Ljubljana. — 4. Narodni muzej, Ljubljana. — 5. Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), V. Fabjančič, Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev, tipkopis, 1940—43, str. 420. — 6. Ibid. — 7. Arhiv SR Slovenije, Zapuščinski inventarji, II — Lit. A, št. 39. — 8. Ibid. — 9. Ivan Slokar, Izdelovanje orodja, strojev in orožja, orožarne in skladišča smodnika v Ljubljani, Kronika III/1960, str. 178. — 10. J. Vrhovec, Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach, Ljubljana 1886, str. 65. — 11. ZAL, Mesto Ljubljana, Cod. XIII/33-1615, fol. 39. Brata Abondio in Janez (oba umrli pred 1617) sta bila predstavnik prve generacije stavbenikov Doninov, ki se je leta 1565 preselila v Ljubljano iz severne Italije. Prvi je dosedaj znan predvsem po delu, ki ga je opravil za škofa Tomaža Hrena, drugi pa kot graditelj kapucinskega samostana. V drugem rodu se omenjajo kot stavbeniki (»paumaister«) Abondijeva sinova Francesco in Abondio ml. ter nečak Peter. Zaradi udeležbe pri gradnji številnih mestnih stavb lahko trdimo, da je postal Abondio (1591-1/8 1652) v dvajsetih letih 17. stoletja prvi »mestni arhitekt«. Podrobno analizo obsežnega gradiva o stavbni dejavnosti celotne družine pa bomo predstavili ob drugi priliki. — 12. Ibid. Priloga št. 2. »Mein Abondj di Donini, Was Ich auf befelich aines Er: Ma: zu Laibach bey gemainer Statt im 1589 Jar, damaln Herr Bartlmeo Forest Statcamerer gewesen, wie auch hernach folgende Jar, gearbeitet, als volgt.
Erstlichen im 1589 Jar im gemainer Statt Zeughaus ain Thor von meinen aigen ausgehauen quadersteinen welches noch aniezo stehet, aufgericht, auch gemainer Statt Wappen ausgehauen, unnd weilen ich fur dasselbig bis anhero weder Heller noch Pfennig empfangen, so begere ich demnach fur dasselbig mehrers nicht, ohn allein, wie man mit mir verdingt und geschlossen hat, als nämlich Fl 20 ...«

BAKRENE PLOŠČE ZA FLORJANČIČEV ZEMLJEVID KRANJSKE 1744

VINKO DEMŠAR

V Zgodovinskem arhivu v Ljubljani je pri mestni registraturi (Mesto Ljubljana, Reg. I. fasc. 263, štev. 101-109) ohranjeno dopisovanje med Magistratom in Okrožnim uradom v Ljubljani zaradi bakrenih plošč (*Kupfertafeln*) za zemljevid Kranjske, ki je bil prvič tiskan leta 1744, drugič pa 1799.

»Stanovski odborniki so dobili leta 1782 nalog, naj dajo na novo natisniti stari Florjančičev (Ivan Dizma

Floriatschitsch de Griinfeld) zemljevid dežele Kranjske. Za bakrorezno stiskalnico so uporabljali dva lesena valja. Predsednik kolegija stanovskih odbornikov je zaprosil Zoisa, da bi ju nabavil kar v grobo izdelanih kosih z Gorenjskega. Baron je takoj naročil mizarju na Brdu, naj najde dva ali tri primerne kose ter jih čimprej pošlje v Ljubljano, naj stane, kar hoče.« (Jože Žontar: Neznana pisma Žige Zoisa, Kroni-